בל תאחר בפאה, ומתי חייב מה"ת להרשות העניים ליקח

ג] כתב **בשערי אמונה שהתוס' בר"ה דף ד:** תמהו איך יכול לא עזבו וכילה שדהו עובר בלא תכלה ואם עזבו אין כאן בל תאחר שאין חייב יותר והעניים עליהם לבא ליטול. **ובדרך אמונה** כתבנו שמלשון הרמב"ם משמע דהאבעיות אינן אלא תקנת חכמים אבל לכאורה מדאורייתא ג"כ יש איזה זמן דלא יתכן שיהא חייב לפתוח הדלת כל היום והלילה שמא יבואו עניים שהרי יכולין לגנוב לו כל הקציר, וגם לא יתכן שעניים יכולין להכנס בלי רשותו ג"כ מה"ט. וע"כ דמדאורייתא יכול לעשות איזה זמן שירצה בכל יום שיבואו ויטלו וא"כ אם סוגר הדלת ואין עושה זמן י"ל שיעבור בבל תאחר. מיהו לא בג' רגלים רק לאלתר דהא קיימי עניים. אך אפשר דלא שייך בל תאחר אלא היכא שחייב ליתן ואין נותן אבל היכא שזה שלהן רק אין פותח להן הדלת נהי שעשה איסור, ואולי גם איסור גזלה אבל לא בל תאחר.

פרק ד משנה ו

א. עובד כוכבים שקצר את שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה

אמאי בעינן קרא למעט גוי

א] עיין לעיל פ"ב מ"ז המיעוטים של גוי, והובא בר"ש כאן. והקשו האחרונים אמאי בעינן קרא הרי גוי פטור מן המצוות. **ובשערי אמונה** כתב ליישב דאיצטריך קרא בקצר את כל השדה חוץ משבולת אחת ואח"כ נתגייר דלולי קרא הו"א דחייב פאה על שבולת זו שקצרה אחר שנתגייר, אמנם אחרי דילפינן מקרא דקצירת נכרי פטורה א"כ שבולת זו דינה כשבולת ראשונה שפטורה מן הפאה כמבואר בירושלמי ריש מכילתין.

ובמקד"ד סי' סב אות ב כתב דאיצטריך קרא לישראל שמכר שדהו לגוי דמבואר בגמ' גיטין דף מ"ז דלמ"ד אין קנין לגוי המוכר לוקח מהגוי ומביא בכורים, וה"נ ס"ד דיתחייב הישראל לקנות מהגוי ולהפריש פאה, אמנם כיון דילפינן דקצירת גוי פטורה ממתנו"ע א"כ חל פטור בעצם הקצירה ואפי' למ"ד אין קנין אינו מחוייב בפאה.

התחיל לקצור ונתגייר

ב] **בחזו"א שביעית סי' ב ס"ק ד** כ', ובהא דקצירת דקצירת נכרי פוטרת יש לעיין בהתחיל לקצור ונתגייר אי דינו כקצרוה לסטים חצי' פאה פ"ב מ"ח דהנשארת חייבת, וכן מסתבר.

קטן שקצר ואח"כ נעשה גדול

ג] כתב **המנ"ח מ' רכא אות ז** דבכל מתנות עניים שנתבארו לעיל אם היה השדה של חרש שוטה וקטן ועברו ונטלו המתנות עניים, ואחרי זה נתגדל הקטן ונתפקח השוטה ויש המתנות תחת ידן דמחוייבים לקיים המצות עשה ולעזוב לעניים דפטור אחר כך ליתן, דהתם לא חלה המצוה כלל בשעה שלקח א"כ אחר כך ג"כ אינו חייב, אבל כאן דהמצוה עליו רק דקטנותו גרמה לו, לא הוי כלקח בהיתר ובודאי צריך אחר כך ליתן אם יש בעין תחת ידו, ואם נאבדו או נשרפו פטור.

אם יש פטור של גדל בפטור בפאה

ד] משמע ממתני' דרק אם קצר כשהיה גוי אבל אם נתגייר קודם קצירה לא הגם שהיה תחת יד הגוי כשגדל שלישׁ. ואמאי ליכא פטור של הבאת שלישׁ ביד גוי כלקמן מ"ח. ועי' **חזו"א שביעית סי' ב ס"ק ד, וצפנת פענח הל' מתנות עניים פ"ב** דבפאה ליכא דין של גדל בחיוב, אולם **במשנת רבי אהרן זרעים סי' ו** כ' שיש דין גדל בחיוב גם אצל פאה.

ב. רבי יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העמור

טעמא דת"ק

ה] **הר"ש הביא הירושלמי** ומאי טעמא דרבנן. ר' יוסי בשם רב רבי חזקיה רב יהודה בשם שמואל כתיב ושכחת עומר בשדה זו שכחת קמה. את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עמרים את שאין לו שכחת קמה אין לו שכחת עמרים. **וברמב"ם בפיה"מ** כ', וחכמים סוברים שכל דבר שאינו חייב בדיני הקמה שהם לקט ופאה לא יתחייב בדיני העומרים והיא השכחה. ועי' דרך אמונה בבאור הלכה הל' מתנות עניים פ"ב ה"ט שכן גרס הרמב"ם בירושלמי, יעו"ש מש"כ בזה.

דין של שכחת קמה לרבי יהודה

ו] כתב **המשנה ראשונה** שלשון המשנה שאין השכחה אלא בשעת העמור. הלשון קשה דהא ר"י מודה דאיכא שכחה בקמה כדלקמן פ"ו מ"י וכתב לחדש דהא דא"ר יהודה אין שכחה אלא בשעת עמור אתי לפלוגי ומחייב נמי בשכחת קמה, וה"ק דמצות שכחה אינה אלא בשעת העמור כשמאסף תבואתו להוליכה לבית על אותה השעה הזהיר הכתוב לא תשוב לקחתו בין מה ששכח בקמה ובין ששכח בעומר לא יקחנו עוד והלכך גר חייב בתרוייהו דבשעת לקיחה ישראל. הוא וחכמים נמי מודו שהחיוב אינו אלא באותה שעה אלא דסברי שהחיוב של אותה שעה הוא על השכחה שנתחייב בה בשעת הקציר ומה שלא נתחייב אז ע"ז לא נאמר לא תשוב לקחתו. ועי' **תורעק"א לקמן מ"ז** דפליג ע"ז וס"ל דלר' יהודה פטור משכחת קמה.

פרק ד משנה ז

א. הקדיש קמה ופדה קמה חייב עומרין ופדה עומרין חייב קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה

אם פליגי כאן נמי רבי יהודה ורבנן דלעיל מ"ו

א] כתב **הר"ש** דמקרא דממעטינן קציר נכרי ממעטינן נמי קציר הקדש דלאו קצירך הוא ולענין שכחה הוו פליגי ר' יהודה ורבנן כי היכי דפליגי בגר.

והקשה **רעק"א** קשה לי דנראה דר"י מודה בפדה עומרים כיון דבשעת העמור היה דהקדש וכדדייק לישנא דר"י לעיל שאין השכחה אלא בשעת העמור וכמ"ש הרע"ב שם ובשעת עמור מיהא גר היה משמע דבנתגייר אחר העמור פטור. ואדרבה מדנקט המתני' ופדה עומרים ולא נקט ופדה הקציר היינו דנקט מה שהוא לכ"ע. והרמב"ם בפי' המשנה כתב ואם הקדיש קמה וקצר הגזבר ועשאן עומרים ואח"כ פדאן לא יתחייב אפלו בשכחה וזה דעת החכמים עכ"ל. ותמוה אמאי דקדק ועשאן עומרים ואח"כ פדאן הא גם בפדה קודם שעשה העומרים פטור לרבנן כיון דבשעת הקצירה היה דהקדש ולא היה בו דין שכחת קמה. והרמב"ם בחיבורו כתב באמת קצר הגזבר ואח"כ פדאה פטורה. ומתני' דנקט ופדה עומרים צ"ל דנקט מה דהוא לכ"ע וכנ"ל, וצ"ע.

ובתפא"י בועז אות א' כתב ליישב קושיית רעק"א דאין החיוב תלוי

בשעת עשיית העומרים אלא בשעת השכחה כשמוליכן לבית ושכחם וכדתנן לקמן פ"ה מ"ח וכיון דפדה את העומרים קודם שהוליכן לבית הרי בשעת החיוב כבר היו ברשות הדיוט וא"כ לר"י חייב בשכחה ודוקא לרבנן פטור כיון דמקיש לשכחת קמה. **ובתפארת יעקב ואור גדול** כתבו דכן מוכח ממשנתינו דקתני הקדיש קמה ופדה עומרים חייב וע"כ היינו חייב בשכחה וכ"כ בפיה"מ דהרי בפאה ולקט כבר נתחייב מקודם בשעת קצירה וא"כ מוכח דחיוב שכחה חל לאחר העימור.

ובתוס' אנשי שם ביאר שדעת רעק"א שאמנם חיוב השכחה הוא בשעת אסיפתם, אך מ"מ חלות החיוב של שכחה חל בהתבואה בשעת עשיית העומרים, שאז מתחייבת התבואה שבאם ישכח בשעת האסיפה יהיה 'שכחה' כעין מירוח בתבואה. והביא שכ"כ **המלאכת שלמה בשם הרש"ס. ועי' ברש"ס** ביתר ביאור את יסודו של רעק"א.

פרק ד משנה ח

א. כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין, משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואחר כך פדאן פטורים שבשעת חובתן היו פטורים

עונת המעשרות של הבאת שליש ומירוח

א] וכתב **הר"ש** שהכוונה של עונת מעשרות הוא מירוח, אולם **ברמב"ם** כתב שהכוונה להבאת שליש. ועי' **שנות אליהו פ' הארוך** שהך מתניתין איתא במסכת חלה פ"ג מ"ד. כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא בא לעונת המעשרות ופדאן חייבין. משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין. והקשה בירושלמי למה תנינן תרי זימנין ר"י וריב"ל בשם בר פדא אחת למירוח. ואחת לשליש. פי' ששני זמנים לתבואה. בעונת המעשרות. דאיתא במסכת מעשרות פ"א משנה ג' התבואה משהביאה שליש. ובמשנה ה' איזהו גרנן התבואה משימרח דמשהביאו שליש הוי עונת המעשרות לענין אכילת קבע. אבל אכילת עראי שפיר דמי. ומשימרח אסור אפילו אכילת עראי. ומפורש שם דלחלה למירוח ולפאה לשליש. והטעם נראה לי דכאן איירי בפאה ובפאה תיכף כשהתחיל לקצור אינו אסור רק אכילת קבע אבל אכילת עראי שפיר דמי. ושונה כאן המקדיש פירותיו וכו' איירי ג"כ בשליש שאינו אסור רק קבע אבל עראי שפיר דמי. והתניא במסכת חלה דתיכף משנתגלגלה אסור אפילו אכילת עראי ושונה מתחלה המשנה שקודם לה הקדישה עיסתה וכו' דאיירי איסורא אף באכילת עראי ושונה ג"כ עונת המעשרות ג"כ לענין איסור אכילת עראי והיינו מירוח.

ובחי' **הגר"ח הל' תרומות פ"א הכ"ב** כ', דחלוק תרומות ומעשרות מחלה, דבתרומות ומעשרות בעינן שני דברים לחייבן בתרומות ומעשרות, חדא הבאת שליש, והב' מירוח, וכדתנן בפ"ד דפאה הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואח"כ פדאן פטורין שבשעת חובתן היו פטורין, וכן הוא בפ"ג דחלה, ובירושלמי שם ולמה תניתה תרין זימנין וכו' אחת למירוח ואחת לשליש, והיינו משום דלחייב בתרומות ומעשרות תרווייהו בעינן הבאת שליש ומירוח, וע"כ בהיו פטורין בשעת חדא מינייהו מיפטרי לעולם מטעמא דבשעת חובתן היו פטורין.

פרק ד משנה ט

א. מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני שנמצא ראשון

שיטות אמוראים

א] משנה זו מוזכרת **בגמ' ב"מ ובגמ' גיטין**. והעולה ד' שיטות (לרש"י ב"מ. ואינה דומה ראיה..): **א. שי' עולא בשם ריב"ל** (ב"מ) שנחלקו ר"א וחכמים מעשיר לעני אי אמרינן תרי מיגו. אך מיגו אחד אמרינן דלכו"ע המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. **ב. שי' רב נחמן** (שם) שנחלקו מעני לעני. והמח' היא אם המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. לר"א קונה, כיון דאי בעי זכי וכו'. ולחכמים אינו קונה דל"א מיגו דאי בעי זכי וכו'. **ג. שיטת רב חסדא** (גיטין) שלר"א התופס לבע"ח במקום שחב לאחרים קנה, וא"צ כלל מיגו. **ולחכמים לא קנה** (עי' תוס' שלמדו זה מקרא דלא תלקט לו לעני). **ד. שי' אמימר ואיתימא ר"פ** (שם) שהמח' היא מה דורשים מ'לא תלקט לעני'. לחכמים, דאסור לאדם לזכות לעני (ואפי' שתופס לבע"ח קנה) ולר"א לומדים להזהיר עני על שלו, אך לזכות לעני שרי מחמת תרי מיגו (אפי' אי תופס לבע"ח לא קנה).

שיטות ראשונים

ב] **רש"י בב"מ** כתב דנחלקו ר"א וחכמים באדם שאינו בעה"ב. אך בבעה"ב לא יהני מיגו דאי בעי מפקיר דמוזהר על שלו (ומה שכ' רש"י בגיטין 'בעה"ב' כבר תי' במפרשי הירושלמי הכא דכוונתו לעשיר בעלמא). והק' **ראשונים** (ריטב"א ב"מ ועוד) **הא גם בבעל השדה שייך מיגו, דאי בעי מפקר נכסיה ושדה זו בכלל ההפקר ושוב אינו מוזהר עליה. ותי' הריטב"א** דכבר חל עליו איסור להזהיר עני וכו' ולא יהני ההפקר. ועוד הביא ראיה לרש"י עיי"ש. וכן **ברעק"א** הכא כתב דחל האיסור בשעת קצירה ותו לא פקע. ועי' **קה"י זרעים סי' ג** בביאור מחלוקתם.

שיטת הרא"ש במשנתינו, שמדובר גם בבעה"ב ומועיל מדין 'תרי מיגו', וגם אם בעה"ב עני צריך תרי מיגו.

שיטת הריטב"א שם ע"פ הירושלמי שאם בעל השדה עני מועיל אפילו בלא תרי מיגו (וחכמים מודים), כיון שראוי לזכות בפאה דעלמא, ורק איסור ד'לא תלקט' רמיא עליה שלא לזכות בפאה זו. ועוד דברים הובאו בשיעור בענין 'להזהיר עני על שלו'.

דברי האחרונים

ג] **הר"ש והרא"ש** הק' על רש"י ממשנה לקמן שיבולת של לקט וירושלמי שם וכו'. דחזינן דבעה"ב יכול לזכות לעני. **הבית הלוי ח"ג סי' מד** תי' וז"ל ולא הבנתי הקושי' דרש"י לא כתב כן רק לפי הסוגיא דב"מ דמפרשינן דר"א ורבנן פליגי בסברא אי אמרינן מיגו דזכי לנפשי' אבל לרב חסדא דאמר בגיטין התופס לבע"ח באנו למחלוקת ר"א ורבנן ולא תלוי כלל במיגו הא פשיטא דגם בעל השדה יכול לזכות עבור עני לר"א ונימא דהירושלמי מפרש לה כרב חסדא'. ולדבריו יתכן דדוקא כתב רש"י בגיטין 'בעה"ב' דהתם איירי לרב חסדא ודו"ק. וכבר תי' כן **בתוי"ט לקמן פ"ה מ"ה.**

חי' הגר"ח ב"מ שם תי' דבעה"ב דליקט, מלבד דאיכא דין גזל עניים, איכא עוד דין איסור דעובר על העשה דלעני ולגר תעזוב אותם ולאו דלא תלקט, ומיגו שייך בממון, אך באיסור לא שייך מיגו. ולגבי שבולת לקט שנתערבה, האיסור שבה בטל ברוב, כדין כל תערובת איסור בהיתר ופקע מיניה האיסור דלא תלקט, אלא דהדין ממון של עניים לא בטל מיניה, ובעה"ב כאן הוא כאדם בעלמא כיון דאיסור לא תלקט